

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen en opmerkingen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van het frietkot aan de kerk in Sint-Lievens-Houtem (Bavegem)

Provincie: Oost-Vlaanderen

Gemeente: Sint-Lievens-Houtem, 2de afdeling, sectie A

Objectnummer: 4.01/41063/132.1

-

Dossiernummer: 4.001/41063/102.1

Omschrijving:

Frietkot aan de kerk, Sint-Antoniustraat zonder nummer

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, 13/05/24

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Getekend door: Matthias Diependaele (Sig)
Getekend op: 2024-05-13 13:31:27 +02:00
Reden: ik keur dit document goed

Matthias DIEPENDAELE

1. Adviezen en opmerkingen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 15 januari 2024.

Het departement noch de agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 15 januari 2024.

Het agentschap Wegen en Verkeer gaf op 16 januari 2024 te kennen dat het geen bezwaar had tegen de bescherming van het frietkot aan de Bekaflaan als monument. Het frietkot is niet gelegen aan een gewestweg.

Het departement noch de overige agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 15 januari 2024.

Het departement noch de agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Sint-Lievens-Houtem

Het advies werd gevraagd op 15 januari 2024.

Gemeente Sint-Lievens-Houtem

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 31 januari 2014 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier of het ministerieel besluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 15 januari 2024.

De VCOE bracht op 15 februari 2024 een ongunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

ALEMENE OPMERKINGEN

Voorliggende dossiers kaderen in een thematische beschermingscampagne rond frietkoten in Vlaanderen. Uit de dossiers blijkt dat vrijstaande frietkoten een lange en regionaal karakteristieke traditie kennen. Bovendien zijn ze als kleinere erfgoedobjecten gelinkt aan kenmerkende (vaste) locaties en onlosmakelijk verbonden met de in 2014 als immaterieel cultureel erfgoed erkende frietkotcultuur.

De commissie is principieel voorstander van een gerichte inbreng vanuit het beleidsveld onroerend erfgoed, zodat dit bijzondere erfgoed in al zijn aspecten kan worden gewaardeerd. Ze ondersteunt dan ook de ambitie om typische frietkoten op representatieve wijze te vrijwaren voor de toekomst. Het is bovendien positief dat daarbij ingezet wordt op een geïntegreerd en participatief traject. De feitelijke uitwerking hiervan is evenwel niet evident.

De commissie formuleert met name bedenkingen bij de gehanteerde waarden en selectiecriteria, de voorgestelde selectie, het gewicht van het participatietraject, en de geschiktheid van het beschermingsinstrument.

Gehanteerde waarden en selectiecriteria: Bij een bescherming worden de afwegingen gemaakt op basis van waarden en criteria die decretaal bepaald zijn. Hierover werd uitvoerig gecommuniceerd bij de lancering van het project. De commissie stelt vast dat er bijkomende criteria naar voren geschoven worden zoals bijvoorbeeld het 'toekomstperspectief'. Uit de bespreking van de waarden in de drie dossiers blijkt dat er een typologie waar te nemen is naargelang het type constructie, het al of niet beschikbaar maken van zitplaatsen binnen of buiten, de ligging enz. In de motivering voor de bescherming en de beheersdoelstellingen wordt hier echter niet verder op ingegaan.

Behandeling van het advies

Bij beschermingen kunnen naast de vijf decretaal bepaalde erfgoedcriteria steeds andere criteria worden gehanteerd, zoals bijvoorbeeld een minimale ouderdom (30 jaar) of het niet doorkruisen van een lopend vergunningstraject (voor sloop of verkaveling), vanuit het principe van behoorlijk bestuur. Dit is niet tegenstrijdig met de wetgeving onroerend erfgoed. De vijf decretaal bepaalde selectiecriteria voor de bescherming van frietkoten werden besproken met de verschillende partners die betrokken waren in het project. Tijdens het overleg met de partners kwamen nog andere selectiecriteria naar voren zoals het toekomstperspectief en de bouwfysische toestand van de frituur. Op die manier is getracht frituren met erfgoedwaarden te selecteren waarvan de functie als frituur duurzaam gewaarborgd lijkt. Via de bijkomende selectiecriteria polsten we naar draagvlak voor de bescherming van de frietkotcultuur bij zowel de uitbaters als de lokale besturen.

In de uiteindelijke selectie is er een diversiteit beoogd qua constructietype en ligging. Beide worden expliciet vermeld in de motivering van de bescherming, onder de architecturale waarde. De frietkoten zijn naast hun functie als frituur ook vanwege hun constructie, afwerking en ligging herkenbaar als een typisch Vlaams frietkot. In de beheersdoelstellingen wordt hiernaar niet verwezen omdat deze voldoende algemeen moeten zijn. Specifieke beheersmaatregelen met betrekking tot de constructie en de ligging horen thuis in een beheersplan.

Ontbreken toelichting selectie: De commissie mist ook toelichting bij de verschillende afwegingen die gemaakt zijn om tot de selectie van drie 'beschermenswaardige frietkoten' te komen. In eerste instantie is er geen zicht op de samenstelling van de longlist van 75 frituren met erfgoedwaarde die de basis vormden voor het onderzoek. Van deze 75 frituren werden vervolgens 14 nader bekeken. De uiteindelijke selectie van 3 frietkoten gebeurde volgens de dossiers op basis van: 1° de decretale selectiecriteria en erfgoedwaarden; 2° de huidige uitbating als frituur en het toekomstperspectief; en 3° het draagvlak voor bescherming bij uitbater en grondeigenaar. Er wordt echter niet geduid hoe deze factoren werden gewogen ten

opzicht van elkaar en in vergelijking met de niet-geselecteerde frietkoten. De motivering van de erfgoedwaarden gaat slechts terloops in op de drie individuele voorbeelden, zonder te onderbouwen waarom deze hoger scoren dan andere exemplaren. Nochtans is inzicht in het selectieproces nodig voor een goed begrip van de beschermingsvoorstellen. Dit moet bijvoorbeeld ook verklaren waarom twee van de drie beschermingswaardige voorbeelden in dezelfde gemeente liggen.

Vorm en gewicht participatietraject: De commissie beaamt dat deze thematiek een integrale en participatieve erfgoedbenadering vraagt. De frietkotcultuur heeft veel potentieel om erfgoedgemeenschappen actief te betrekken. Voorliggende beschermingscampagne lijkt deze uitgangspunten te delen. Dit is positief. Zo vond overleg plaats met betrokken instanties, zoals de Nationale Vereniging van Frituristen (Navefri) en het Centrum voor Agrarische Geschiedenis, en werden specialisten immaterieel erfgoed van het departement Cultuur, Jeugd & Media geconsulteerd. Nieuw in voorliggende beschermingsdossiers is het gebruik van een participatietraject. Aan het brede publiek werd vooraf een oproep gericht om frituren met erfgoedwaarde te signaleren. Gezien de thematiek ziet de commissie zeker het nut in van dergelijke oproep. Het is niettemin onduidelijk welke vorm en gewicht het participatietraject had. Indien enkel de door het publiek gesignaleerde frietkoten in aanmerking zijn genomen voor onderzoek, bestaat de kans dat andere voorbeelden met erfgoedwaarde of bepaalde deeltypes buiten beeld bleven. Verduidelijking is dus nodig om de uiteindelijke selectie te kunnen beoordelen. De commissie vraagt zich tevens af of deze publieke oproep een precedent vormt voor het verdere beschermingsbeleid. Indien dat het geval is, is het aangewezen om de participatieve aanpak goed te evalueren en waar nodig bij te sturen in overleg met lokale besturen en andere stakeholders. De VCOE kan hier eveneens een rol in spelen.

Behandeling van het advies

Volgens frituristenfederatie Navefri zijn er in ons land een kleine duizend losstaande frietkoten. Een doorgedreven afweging van alle losstaande frietkoten in Vlaanderen was dus praktisch niet mogelijk. In maart 2023 verspreidden we daarom een eerste oproep voor beschermingswaardige frietkoten aan de lokale besturen. Eind mei 2023 werd deze oproep verlengd tot 11 juli en opengesteld voor iedereen. We vroegen specifiek naar historische frituren met een lange traditie op een bepaalde plek en die representatief en herkenbaar zijn als een typisch historisch frietkot in Vlaanderen. Er werden ook 9 kandidaturen ingediend door organisaties zoals Navefri en Horeca Vlaanderen, en door het agentschap Onroerend Erfgoed. Dit leverde 75 kandidaturen op, verspreid over heel Vlaanderen: 22 voor de provincie Antwerpen, 10 voor de provincie Limburg, 21 voor de provincie Oost-Vlaanderen, 10 voor de provincie Vlaams-Brabant en 12 voor West-Vlaanderen.

Op twee overlegvergaderingen werd rond de selectie gedebatteerd. Op 28 juni gebeurde dit in vertegenwoordiging van Navefri en het Centrum voor Agrarische Geschiedenis en op 26 juli met een interne werkgroep. We hielden rekening met de herkenbaarheid, representativiteit, context en de historiek op de locatie. Frietkoten jonger dan 30 jaar vielen af, net zoals inpandige frietkoten, frietkoten die permanent gesloten of over te nemen waren of frituren die geen actieve erkenning of toelating voor hun uitbating hebben. Na deze selectie bleven nog 14 frietkoten over: 2 voor Antwerpen, 3 voor Limburg, 3 voor Oost-Vlaanderen, 3 voor Vlaams-Brabant en 3 voor West-Vlaanderen. Voor deze 14 werd een plaatsbezoek georganiseerd waarbij we de frituur documenteerden. We lichtten de gevolgen van een bescherming toe aan de uitbaters en het lokale bestuur. Het akkoord van de eigenaars en van het lokaal bestuur (als eigenaar van de grond) bepaalde mee de eindselectie van de frietkoten. Eén frituur kwam niet verder voor bescherming in aanmerking omwille van de slechte bouwfysische toestand die vastgesteld werd tijdens het plaatsbezoek. De overige 10 frituren vielen af omdat er geen draagvlak bestond bij de uitbater, de eigenaar en/of het lokale bestuur. Dit verklaart mede waarom twee van de drie te beschermen frituren in Aarschot liggen.

Ten slotte wordt opgemerkt dat de huidige werkwijze geen precedent vormt voor toekomstige beschermingscampagnes. Het nut en de precieze vorm van participatie dient

immers voor elk thematisch onderzoek opnieuw afgewogen te worden op basis van het soort erfgoed en de beschikbare middelen.

Beperkingen beschermingsinstrument: *Tot slot stelt zich de vraag of een monumentbescherming in dit geval wel het meest gepaste instrument is. Als materiële dragers van de immateriële frietkotcultuur, zijn frietkoten namelijk dynamisch van aard. Ze typeren zich veelal door een gebricoleerd voorkomen dat sterk aan verandering onderhevig is. Deze eerder informele bouwwijze weerspiegelt evoluties in eet- en uitgangsgewoonten, veranderende normen rond voedsel- en brandveiligheid, en veranderende perspectieven op gebruik en inrichting van de openbare ruimte. Bij een eventuele monumentbescherming impliceren de rechtsgevolgen daarentegen een maximaal behoud van alle beschreven erfgoedkenmerken en -elementen. Voorliggende dossiers verwijzen in dat opzicht naar een te behouden of te hernemen historische toestand van de frietkoten (cf. beheersdoelstelling 1°). Dergelijke 'historische' toestand ligt evenwel niet vast en is volgens de commissie in tegenspraak met de kenmerkende aanpassingen van frietkoten doorheen de tijd. Daarnaast wijst de commissie op het onzekere toekomstperspectief van een bescherming als monument. Het beschermingsstatuut kan immers een voortzetting van de functie als frituur niet afdwingen en de mogelijkheden tot herbestemming van beschermde frietkoten zonder wezenlijk verlies van erfgoedwaarden, lijken de commissie beperkt te zijn. Samenvattend betwijfelt de commissie of een bescherming als onroerend erfgoed geschikt is en stelt zich de vraag of er geen betere alternatieven zijn om het frietkot als (onroerend) erfgoedtype te vrijwaren.*

Behandeling van het advies

De VCOE ondersteunt het initiatief om frietkoten te vrijwaren als onroerend erfgoed maar betwist het instrument (monument). Een bescherming als monument is momenteel echter het enige instrument. Ook ander erfgoed dat beschermd is als monument is soms meer onderhevig aan verplaatsing en aan materiële vervanging, zoals houten windmolens. Precies om de uitbating als frietkot niet in het gedrang te brengen en om de voor een frietkot typerende aanpassingen nog mogelijk te maken, zijn de beschrijvingen in de beschermingsbesluiten heel sterk gesynthetiseerd.

Ook de artikelen in de ontwerpen van beschermingsbesluit, die hieronder worden besproken, tonen inconsequenties aan.

Artikel 1 van de ministeriële besluiten moet de voorlopige bescherming als monumenten vastleggen en verwijst naar de afbakeningsplannen en de fotoregistraties die als bijlagen bij de beschermingsbesluiten werden gevoegd.

De commissie merkt op dat de drie frietkoten elk vast ingeplant zijn op een eigen perceel dat samenvalt met de voetafdruk van de constructie. De voorgestelde afbakeningen, die zich beperkten tot deze percelen, zijn niet afgestemd op één van de meest karakteristieke elementen van een frietkot, met name de ligging aan een plein, drukke straat of verkeersas als dan niet met bijhorende parkeergelegenheid.

Behandeling van het advies

De erfgoedwaarde van beschermd onroerend erfgoed wordt altijd beïnvloed door de omgeving. Om die reden wordt bij elke bescherming rekening gehouden met de context (de omgeving buiten de afbakening van de bescherming) als één van de vijf erfgoedcriteria.

Enkel het exterieur van de frietkoten ligt voor bescherming voor. De inhoudelijke dossiers sluiten het interieur expliciet uit van bescherming om voor de voortzetting van de functie als frituur zo min mogelijk te hinderen.

Behandeling van het advies

Frituristen mogen niet gehinderd worden in hun activiteit door de bescherming als monument. Daarom legt de bescherming enkel het exterieur of het uitzicht van het frietkot vast.

Artikel 2 van de ministeriële besluiten verwijst naar de culturele en architecturale erfgoedwaarden die de beschermingen moeten verantwoorden, en beschrijft de erfgoedelementen en -kenmerken. Deze erfgoedwaarden worden in zeer algemene bewoording gemotiveerd, telkens aangevuld met een summiere verwijzing naar het individuele frietkot. De commissie is niet overtuigd van de (motivering van de) architecturale erfgoedwaarde. De motivering verwijst vooral naar de historiek van frietkoten en de historische diversiteit van de frietkotcultuur. Dit toont evenwel niet aan dat de geselecteerde constructies een uitgesproken vormgeving hebben die illustratief is voor een fase of aspect van de bouwkunst.

Behandeling van het advies

De beschrijvingen in de beschermingsbesluiten zijn heel sterk gesynthetiseerd om de voor een frietkot typerende aanpassingen nog mogelijk te maken.

Artikel 3 van de ministeriële besluiten schrijft beheersdoelstellingen voor. Het betreft twee beperkte beheersdoelstellingen die in algemene termen zijn geformuleerd. Zo gaat beheersdoelstelling 1 uit van een generiek behoud van erfgoedkenmerken en -elementen waarbij bewaren voorgaat op vernieuwen. Gezien de frietkoten zich net kenmerken door een gebricoleerde bouwwijze, biedt deze doelstelling onvoldoende houvast voor de toekomstige afweging van mogelijke aanpassingen aan het exterieur. Het besluit schrijft enkel voor om 'de historische toestand' te hernemen bij restauratie of vervanging, maar zoals aangehaald staat die toestand niet vast en is er geen historische waarde gedefinieerd.

Beheersdoelstelling 2 voorziet dat de wettelijke vereiste aanpassingen voor de functie als frituur mogelijk moeten zijn.

De commissie is van mening dat voorliggende beheersdoelstellingen te summier zijn voor een gericht beheer. Dit specifieke erfgoedtype vraagt een toekomstgerichte beheersvisie die mee afgestemd is op het immateriële erfgoedaspect en die aan eigenaars/uitbaters houvast biedt inzake mogelijkheden van conservatie, restauratie en vervanging.

Behandeling van het advies

De beheersdoelstellingen worden niet te strikt omschreven om het beschermingsbesluit zo duurzaam mogelijk te maken. Beheersdoelstelling 2 voorziet inderdaad dat wettelijke vereiste aanpassingen voor de functie als frituur mogelijk moeten zijn, maar wel op voorwaarde dat er zo min mogelijk impact op de erfgoedelementen is. Meer concrete voorschriften inzake mogelijkheden van conservatie, restauratie en vervanging horen thuis in een beheersplan. Zoals de commissie zelf aangeeft, is het inderdaad eigen aan een frietkot dat ze dynamisch van aard zijn. Ze typeren zich veelal door een gebricoleerd voorkomen dat sterk aan verandering onderhevig is. Vandaar dat de beschrijvingen in de beschermingsbesluiten heel sterk gesynthetiseerd zijn om de voor een frietkot typerende aanpassingen nog mogelijk te maken.

Artikel 4 van de ministeriële besluiten formuleert de voorschriften voor instandhouding en onderhoud.

Artikel 5 van de ministeriële besluiten formuleert de toelatingsplichten. Aan de generieke toelatingsplichten wordt toegevoegd dat geen toelating vereist is voor 'dringende ingrepen die noodzakelijk zijn voor de werking als frituur op voorwaarde dat er geen of slechts een tijdelijke impact op de erfgoedelementen is'.

Op basis van bovenstaande argumentatie ondersteunt de commissie de ambitie om typische frietkoten te vrijwaren, maar maakt ernstig voorbehoud bij het gebruik van het beschermingsinstrument.

Op heden geeft de commissie bijgevolg een ongunstig advies voor de voorlopige bescherming als monumenten van de drie frietkoten.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier of het ministerieel besluit.

1.4. Opmerkingen van de zakelijkrechthouders

De opmerkingen werden gevraagd op 15 januari 2024.

De zakelijkrechthouders gaven geen opmerkingen over deze bescherming.

Conclusie: aangezien er geen opmerkingen werden uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming, hebben deze geen invloed op het inhoudelijk dossier of het ministerieel besluit.

1.5. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen en de opmerkingen van de zakelijkrechthouders hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier of het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier noch het ministerieel besluit werden aangepast.